

Σοφία Ματθαίου*

**Η ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΗ****

Όταν αναφερόμαστε στην αρχαιογνωστική επιστήμη στην Ελλάδα του 19ου αιώνα εννοούμε την Κλασική Φιλολογία, την Αρχαιολογία και την Αρχαία Ιστορία, τρεις επιστήμες οι οποίες απέκτησαν αυτόνομη υπόσταση στην Ελλάδα του 19ου αιώνα, σταδιακά και με διαφορετικό ρυθμό από ό,τι συνέβη στην Ευρώπη.¹

Ευρώπη και αρχαιογνωσία κατά τον 19ο αιώνα είναι δύο έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες· η αρχή του ιδιαίτερου ενδιαφέροντος των Ευρωπαίων για την αρχαιογνωσία ανάγεται στον 15ο αιώνα, οπότε χρονολογείται η γέννηση της επιστήμης της Κλασικής Φιλολογίας. Με το έργο του Winkelmann η μελέτη των αρχαίων μνημείων άρχισε να συγκροτείται ως αυτοτελής επιστήμη. Παράλληλα αναπτύχθηκε η γερμανική σχολή της αρχαιογνωσίας η περίφημη *Alterthumswissenschaft* με πρωτεργάτη τον καθηγητή στο πανεπι-

* Κύρια ερευνήτρια, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.

** Η παρούσα μελέτη υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της Πράξης με τίτλο «ΑΝΑΒΑΘΜΙΣ. Ανάπτυξη της ιστορικής έρευνας: μελέτες και ψηφιακές εφαρμογές» και κωδικό MIS 5002357, η οποία εντάσσεται στη «Δράση Στρατηγικής Ανάπτυξης Ερευνητικών και Τεχνολογικών Φορέων» και χρηματοδοτείται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2014-2020, με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης).

1. Βαγγέλης Δ. Καρμανωλάκης, *Η συγκρότηση της ιστορικής επιστήμης και η διδασκαλία της ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1937-1932)*, ΙΑΕΝ/ΙΝΕ ΕΙΕ, Αθήνα, 2006, σ. 47-64· Sophia Matthaiou, «Establishing the discipline of Classical Philology in nineteenth-century Greece», *The Historical Review / La Revue Historique*, 8 (2011), σ. 117-148.

στήμιο του Βερολίνου Friedrich August Wolf (1759-1824) και συνεχιστή τον August Böckh (1785-1867). Μια σχολή που όριζε τη φιλολογία ως ένα πεδίο γνώσεων που κάλυπτε όλες τις πλευρές της ζωής του ελληνορωμαϊκού παρελθόντος συμπεριλαμβάνοντας στις πηγές της όλα τα γραπτά και τα υλικά κατάλοιπα της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας. Από τη σχολή αυτή η οποία κυριάρχησε κατά τον 19ο αιώνα γεννήθηκε και η σύγχρονη επιστήμη της Ιστορίας.² Η στροφή προς τις ελληνικές σπουδές υπήρξε πανευρωπαϊκό φαινόμενο και έχει συνδεθεί με την αύξηση της ισχύος της ευρωπαϊκής μεσαιας τάξης. Η κλασική παιδεία αποτέλεσε αλλού το διακριτικό γνώρισμα των ανερχόμενων αστών (Αγγλία) και αλλού το όχημα που οδήγησε στην εθνική ολοκλήρωση (Γερμανία).³

Εξίσου, ίσως και περισσότερο, η αρχαιογνωσία συνδέθηκε με την Ελλάδα του 19ου αιώνα. Καταρχάς, γιατί το αρχαιοελληνικό παρελθόν αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο στα ιδεολογικά θεμέλια του νεοπαγούς κράτους: η στροφή προς τους αρχαίους προγόνους συνετέλεσε στη συγκρότηση της ελληνικής εθνικής συνείδησης κατά την προεπαναστατική περίοδο, ενώ η ταύτιση εκ μέρους των Ευρωπαίων του ελληνικού αρχαίου παρελθόντος με τον υψηλότερο πολιτισμό στην ιστορία της ανθρωπότητας συνέβαλε καταλυτικά στην ίδρυση του ελληνικού εθνικού κράτους. Η ευρωπαϊκή επένδυση στις ελληνικές σπουδές σε συνδυασμό με τη γέννηση του κλασικισμού συνδέεται με την «ανάδυση» της Ελλάδας στη σκέψη των Ευρωπαίων,⁴ καθώς και με το φαινόμενο του φιλελληνισμού.⁵ Είναι εύλογη λοιπόν η στενή ιδεο-

2. John Edwin Sandys, *A History of Classical Scholarship*, vol. III, Νέα Υόρκη 1964· Rudolf Pfeiffer, *Ιστορία της κλασικής φιλολογίας. Από το 1300 μέχρι το 1850*, Αθήνα 1980· U. von Wilamowitz-Moellendorf, *History of the Classical Scholarship*, Duckworth, Λονδίνο 1982· Suzanne L. Marchand, *Down from Olympus. Archaeology and Philhellenism in Germany, 1750-1970*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1996· James Turner, *Philology: The Forgotten Origins of the Modern Humanities*, Princeton, Princeton University Press, 2014.

3. Christopher Stray, *Classics transformed. Schools, Universities and Society in England, 1830-1960*, Clarendon Press-Oxford 1998, σ. 7-113· Marchand, *Down from Olympus*, σ. 3-35.

4. Νάσια Πακωβάκη, *Ευρώπη μέσω Ελλάδας. Μια καμπή στην ευρωπαϊκή αυτοσυνείδηση, 17ος-18ος αιώνας*, Αθήνα 2006. Για τις σχετικές διεργασίες στον χώρο των γάλλων διανοουμένων βλ. Georges Tolia, *La médaille et la rouille. Image de la Grèce moderne dans la presse littéraire parisienne (1794-1815)*, Hatier-Kaufman, Athènes 1997.

5. Λουζία Δρούλια, «Ο φιλελληνισμός. Φιλελεύθερο και ριζοσπαστικό κίνημα», Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, Αθήνα 2003, τ. 2, σ. 267-286, όπου η βασική βιβλιογραφία.

λογική συνάφεια των αρχαιογνωστικών επιστημών στο ελληνικό κράτος με την ίδια την ύπαρξή του. Η ίδρυσή του, όπως άλλωστε και όλη η πορεία του στη συνέχεια ήταν συνδεδεμένη από κάθε άποψη (ιδεολογική, πολιτική, διπλωματική) με την Ευρώπη.⁶ Κατά συνέπεια, η «ελληνική» αρχαιογνωσία από τη μια είναι συνδεδεμένη με την Ευρώπη από την άλλη είναι φυσικό να προσδιορίζεται από ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που την διαφοροποιούν από την ευρωπαϊκή.

Στον ελληνικό χώρο λόγιοι που ασχολούνταν με τους αρχαίους συγγραφείς υπήρχαν καθ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας, ενώ η σχέση των εγγράμματων κατοίκων του με την αρχαία γραμματεία δεν διακόπηκε ποτέ, αφού σε αυτήν, σε συνδυασμό με την εκκλησιαστική, στηριζόταν η υπό οποιαδήποτε μορφή μέση εγκύκλιος παιδεία.⁷ Η αντίληψη για την αρχαιογνωσία διαφοροποιήθηκε κατά την περίοδο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού όταν άρχισαν να διατυπώνονται απόψεις που επανεκτιμούσαν τη σημασία της. Τότε απέκτησε κομβικό ρόλο στην καλλιέργεια της ελληνικής εθνικής συνείδησης. Κατά την περίοδο αυτή κυριαρχεί, όπως είναι γνωστό, η προσπάθεια «μετακένωσης» των ευρωπαϊκών κατακτήσεων στον ελληνικό χώρο.⁸ Τα προεπαναστατικά περιοδικά φιλοξενούν δημοσιεύσεις που ασχολούνται με τα ελληνικά αρχαία μνημεία, με τις εκδόσεις κλασικών κειμένων και με την

6. Έλλη Σκοπετέα, *Το «πρότυπο βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880)*, Αθήνα 1988, σ. 159-239· Αλέξης Πολίτης, *Ρομαντικά χρόνια. Ιδεολογίες και Νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*, Φωτοανατύπωση τρίτης έκδοσης με διορθώσεις, συμπληρώσεις και ευρετήριο, ΕΜΝΕ-Μνήμων, Αθήνα, 2008. Βλ. τώρα και την εργασία της Λίνας Λούβη, *Η Ευρώπη των Ελλήνων. Πρότυπο, απειλή, προστάτης (1833-1857)*, Αθήνα 2020, όπου αναπτύσσεται διεξοδικά η σχέση των Ελλήνων με την Ευρώπη, όπως αυτή καταγράφεται στον τύπο.

7. Ιωάννης Καλιτσούννης, «Η αναβίωση των κλασικών σπουδών εν Ελλάδι από της απελευθέρωσης και εντεύθεν», *Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών* 8 (1957-1958), 325-339· Κ. Θ. Δημαράς, «Η παρουσία της αρχαίας παιδείας μέσα στην νεοελληνική συνείδηση (1750-1850)», *Απόψεις*, 7 (1995), 3-11· Αγγελική Γ. Σκαρβέλη-Νικολοπούλου, *Μαθηματάρια των ελληνικών σχολείων της Τουρκοκρατίας. Διδασκόμμενα κείμενα, σχολικά προγράμματα, διδακτικές μέθοδοι. Συμβολή στην ιστορία της νεοελληνικής παιδείας*, Αθήνα 1994· Ελένη Καραντζόλα, «Από τον Ουμανισμό στον Διαφωτισμό. Η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής και της γραμματικής της», Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας. Από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 931-934.

8. Κ. Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Αθήνα 1977· Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες*, Αθήνα 1996.

αναζήτηση του ιστορικού ελληνικού παρελθόντος, όλα συχνά σε μια ενιαία αφήγηση.⁹ Αγγελίες εκδόσεων με αυτό το περιεχόμενο υποδεικνύουν την ένταση του σχετικού ενδιαφέροντος.¹⁰ Πρωτεργάτης ως προς τα φιλολογικά θέματα ο Αδαμάντιος Κοραΐς, ένας κατεξοχήν «ευρωπαϊός» Έλληνας.¹¹ Την ίδια περίοδο γεννιέται το ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ιστορία.¹²

Το ενδιαφέρον στην περίπτωση του Κοραΐ υπερβαίνει τη φιλολογία και αποκτά πολιτική διάσταση· ο Κοραΐς διατυπώνει το 1807 με σαφήνεια την αρχή της εθνικής ιδιοκτησίας των μνημείων του ελληνικού έθνους και ιδίως των χειρογράφων.¹³ Εκτός των γνωστών θέσεων του για τη φύλαξη των μνημείων σε μουσεία, καθώς και τη συστηματική καταλογογράφησης τους, ο Κοραΐς διαλαμβάνει και το υλικό όφελος που θα προκύψει από την ανάγκη μελέτης των χειρογράφων εκ μέρους των ευρωπαϊών φιλόλογων, αφού είτε οι ίδιοι θα προσέρχονται στον τόπο, όπου φυλάσσονται αυτά για να τα μελετήσουν είτε θα αναθέτουν επ' αμοιβή την αντιβολή τους σε ντόπιους φιλόλογους. Η ενασχόληση των τελευταίων με την αντιβολή χειρογράφων θα απέφερε και ένα ακόμη κέρδος, πέρα από το υλικό, καθώς θα διήγειρε «ένταυτῶ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ζῆλον περισσότερον καὶ λογικωτέραν ἔρουναν τῆς προγονικῆς γλώσσης, ὅταν ἴδωσι πόσον οἱ ἄλλογενεῖς τὴν τιμῶσι».¹⁴

9. Βλ. τα ευρετήρια των προεπαναστατικών περιοδικών *Ερμής ο Λόγιος*, επιμέλεια Εμμ. Ν. Φραγκίσκος, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα, 1976 *Ειδήσεις δια τα Ανατολικά Μέρη, Ελληνικός Τηλέγραφος, Φιλολογικός Τηλέγραφος*, επιμέλεια Ρωξάνη Αργυροπούλου, Άννα Ταμπάκη, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα, 1983.

10. *Δια του Γένους τον φωτισμόν. Αγγελίες προεπαναστατικών εντύπων (1734-1821). Από τα κατάλοιπα του Φίλιππου Ηλιού*, επιμέλεια Πόπη Πολέμη, με τη συνεργασία της Άνας Ματθαίου και της Ειρήνης Ριζάκη, Αθήνα 2008.

11. Νικόλαος Α. Ε. Καλοσπύρος, *Ο Αδαμάντιος Κοραΐς ως κριτικός φιλόλογος και εκδότης*, Αθήνα 2006· Αδαμάντιος Κοραΐς, *Αλληλογραφία*, επιμ. Κ. Θ. Δημαράς, Άλκης Αγγέλου, Αικατερίνη Κουμαριανού, Εμμ. Ν. Φραγκίσκος, Ο.Μ.Ε.Δ., Αθήνα, 1964-84. Για μια γενική παρουσίαση της προσωπικότητας και του έργου του Κοραΐ βλ. Εμμ. Ν. Φραγκίσκος, *Αδαμάντιος Κοραΐς*, στη σειρά *Οι ιδρυτές της νεότερης Ελλάδας*, Τα Νέα, Αθήνα 2010.

12. Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Ιστοριογραφία και εθνικές συνειδητοποιήσεις στο τέλος του 18ου αιώνα», Στέφανος Κακλαμάνης, Αλέξης Καλοκαιρινός, Δημήτρης Πολυχρονάκης (επιμ.), *Λόγος και χρόνος στη νεοελληνική γραμματεία (1801-19ος αιώνας). Πρακτικά συνεδρίου προς τιμήν του Αλέξη Πολίτη, Ρέθυμνο, 12-14 Απριλίου 2013*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2015, σ. 97-107.

13. Αδαμαντίου Κοραΐ, *Προλεγόμενα στους αρχαίους ἔλληνες συγγραφείς*, τ. Α', Αθήνα 1984, σ. 251-262· Εμμ. Ν. Φραγκίσκος, «Ο πατριμακός κώδικας του Πλάτωνα ο Villoison και ο Κοραΐς», *Ο Ερασιστής* 21 (1997) [= Μνήμη Λέανδρου Βρανούση], 393 σημ. 12.

14. Κοραΐ, *Προλεγόμενα*, τ. Α', σ. 261-262.

Παράλληλα γεννιόταν μεταξύ των Ελλήνων που παρακολουθούσαν μαθήματα στα γερμανικά πανεπιστήμια προβληματισμός για την καλλιέργεια της αρχαιογνωσίας με τους όρους της ευρωπαϊκής αντίστοιχης διαδικασίας. Μια πλειάδα Ελλήνων παρακολούθησε μαθήματα στη Γοττίγγη, στο Βερολίνο, στη Λειψία και αλλού.¹⁵ Εκεί ήρθαν σε επαφή με μια τεράστια αρχαιογνωστική βιβλιογραφία, καθώς και με τη σύγχρονη μέθοδο της εκδοτικής των κλασικών κειμένων.¹⁶ Ο εύλογος θαυμασμός για τα επιτεύγματα της ευρωπαϊκής φιλολογικής επιστήμης δεν οδήγησε ωστόσο στην υποτίμηση του πλεονεκτήματος των Ελλήνων ως προς την ενασχόληση με τα αρχαία κείμενα. Είναι χαρακτηριστικά τα λεγόμενα του Κωνσταντίνου Ασωπίου (1788-1872): «[...] είναι αληθινόν ότι ήμεις άκόμη δέν εΐμεθα ίκανοί νά έκτιμήσωμεν τούς Έλληνας καί μάλιστα τούς τραγικούς ποιητάς, κατ' άξίαν· άλλ' ούδ' ούτοι έφθασαν εις τó μη περαιτέρω. Μόνον άπό τήν ένωσιν τών έδικών μας καί τών παρά τοΐσδε έλπίζεται τó τοιοϋτον».¹⁷ Εγκρατής ήδη των ελληνικών είχε σταλεί με υποτροφία από τον Γκίλφορντ στο φημισμένο γερμανικό πανεπιστήμιο της Γοττίγγης για να προετομαστεί κατάλληλα προκειμένου να αναλάβει θέση καθηγητή στην Ιόνιο Ακαδημία.¹⁸

Την ίδια περίοδο η *Εταιρεία των Φιλομούσων* στην Αθήνα στις οποίες τα μέλη συμπεριλαμβάνονται πολλοί ευρωπαίοι ταξιδιώτες, προβλέπει μεταξύ άλλων την ίδρυση μουσείου στην Αθήνα όπου θα συγκεντρώνονται

15. Ελένη Κούγκκου, *Ο Καποδίστριας και η παιδεία (1803-1822)*, τ. 1, *Η Φιλόμοσος Εταιρεία της Βιέννης*, Αθήνα 1958· Κώστας Λάμπας, Ρόδη Σταμούλη (επιμ.), *Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων. Αλληλογραφία*, τ. 2, 1818-1822, ΚΕΜΝΕ, Αθήνα 2002, σ. 363· Κ. Κούμας, «Προς Στέφανον Οικονόμον ιατρόν εις Σμύρνην», *Ερμής ο Λόγιος* 10 (1820), σ. 88-92· Σωκρ. Κουγέας, «Η πρώτη νεοελληνική μετάφρασις της Ιφιγενείας του Goethe», *ό.π.*, σ. 361-388· Ρωξάνη Δ. Αργυροπούλου, «Παναγιώτης Φοιβαπόλλων και Φοιβαπόλλων ο εκ Σμύρνης», *Ο Ερασιστής* 6 (1968), σ. 47-48· Σοφία Ματθαίου, «Κύριλλος Λιβέριος: ένας «πεπαιδευμένος» στην υπηρεσία της Ελληνικής Επανάστασης», Δημ. Δημητρόπουλος, Χρήστος Λούκος, Παναγιώτης Μιχαηλάκης, *Όψεις της Επανάστασης του 1821. Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 12 καί 13 Ιουνίου 2015*, ΕΜΝΕ-Μνήμων, Αθήνα 2018, σ. 271-306.

16. Το θέμα μεταξύ άλλων πραγματεύομαι στην υπό έκδοση μονογραφία μου με θέμα τις φιλολογικές σπουδές και την επιστήμη της φιλολογίας στην Ελλάδα του 19ου αιώνα.

17. Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος-Τμήμα Χειρογράφων και Ομοιοτύπων (στο εξής ΕΒΕ/ΤΧΟ, Αρχείο Ασωπίου, αρ. 1805, φ. 10, Κ. Ασωπίος προς Ιάκ. Ρώτα, 1 Νοεμβρίου 1818.

18. Στέφανος Μπέτης, *Φιλητάς και Ασωπίος. Οι διδάσκαλοι του Γένους*, Ιωάννινα 1991, σ. 157-256. Για την Ιόνιο Ακαδημία και τον εμπνευστή της Frederic North κόμη του Guilford (1766-1827) βλ. Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη, *Η Ιόνιος Ακαδημία. Το χρονικό της ίδρυσης του πρώτου ελληνικού πανεπιστημίου (1811-1824)*, Αθήνα 1997.

οι αρχαιότητες.¹⁹ Δεκαετίες πριν είχε ξεκινήσει και συνεχιζόταν αδιάλειπτα το ενδιαφέρον των ευρωπαϊών περιηγητών για τις ελληνικές αρχαιότητες και τα χειρόγραφα, ενδιαφέρον το οποίο κατέληγε συχνά και στη διαρπαγή τους.²⁰

Στην ίδια γραμμή με την προεπαναστατική περίοδο, η προσδοκία της ανάκλησης «τῶν Μουσῶν εἰς τὴν παλαιὰν Ἑστίαν των» και η επίμονη φροντίδα για την οργάνωση της παιδείας έτσι ώστε οι Ἕλληνες να αποδείξουν ότι είναι ἄξιοι των προγόνων τους και του σεβασμού των φωτισμένων ευρωπαϊκῶν κρατῶν κυριαρχεί στις προθέσεις και των επαναστατικῶν κυβερνήσεων.²¹

Η πολιτική διάσταση της αρχαιογνωσίας λαμβάνει κατά την περίοδο της επανάστασης μια ἄλλη μορφή, η οποία αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για τη συγκρότηση του ελληνικῶν εθνικῶν κράτους. Το αρχαιοελληνικὸ παρελθόν των ελεύθερων πια περιοχῶν της Ελλάδας δεν αποδεικνύει μόνο το δίκαιο για την ἔνταξη τους στο ελληνικὸ κράτος, ἀλλὰ κυρίως εγγυάται την υπόληψη που θα απολαμβάνει αυτό εκ μέρους των ευρωπαϊκῶν δυνάμεων. Η ἔννοια του χρέους των Ευρωπαίων προς τους απογόνους των αρχαίων Ἑλλήνων, που υπήρξε βασική στο κίνημα των γερμανῶν φιλελλήνων,²² διατρέχει τις αντιλήψεις των Βαυαρῶν που ανέλαβαν το ἔργο της συγκρότησης του κράτους, και ιδιαίτερα στον τομέα της παιδείας.²³ Η οργάνωση του ἴδιου

19. «Η εν Αθήναις Φιλόμουσος Εταιρεία», *Ερμῆς ο Λόγιος Δ΄* (1814), σ. 98-103.

20. Richard Stoneman, *Αναζητώντας την κλασική Ελλάδα*, μετάφραση Ελένη Αγγελολιάτη-Τσουγκαράκη, β΄ έκδοση, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2008.

21. «... νὰ διοικηθῶμεν νουνεχῶς διὰ νὰ φανῶμεν ἄξιοι τῶν προγόνων μας εἰς τὰ ὄμματα της πεφωτισμένης Εὐρώπης! ... διὰ νὰ φανῶμεν ἄξιοι ἀπόγονοι τοῦ Λυκούργου καὶ Σόλωνος, ἔχομεν ἀνάγκη τῶν φῶτων ... διὰ νὰ ἀνακαλέσωμεν τὰς Μούσας εἰς τὴν παλαιὰν ἑστίαν των ...», διακηρύσσει η Πελοποννησιακὴ Γερουσία το 1822. Βλ. Απόστολος Δασκαλάκης, *Κείμενα-Πηγαί της ιστορίας της ελληνικῆς επαναστάσεως, σειρά τρίτη, τα περί παιδείας*, τ. 3, Αθήνα 1968, σ. 32. Δαυίδ Αντωνίου (επιμ.), *Η εκπαίδευση κατά την Ελληνικὴν Επανάσταση 1821-1827. Τεκμηριωτικὰ κείμενα*, Αθήνα 2002, τ. Α΄, σ. 72-74 (προκήρυξη της Πελοποννησιακῆς γερουσίας).

22. Marchand, *Down from Olympus*, ὁ. π.

23. Ο Maurer πίστευε ότι «ὅπως κατὰ τον 14ο καὶ 15ο αἰῶνα οἱ Ἕλληνες ἦταν ἐκεῖνοι που ἔδωσαν τα φῶτα τους στην υπόλοιπη Εὐρώπη, ἔτσι καὶ τώρα οἱ Ευρωπαῖοι θα εἶναι αὐτοὶ –καὶ κυρίως οἱ Γερμανοὶ– που θα ξανανάψουν την ἀπὸ χρόνια σβυσμένη λαμπάδα στην αρχικὴ της κοιτίδα». Βλ. Κώστας Λάμπας, *Πανεπιστήμιο καὶ φοιτητές στην Ελλάδα κατὰ τον 19ο αἰῶνα*, ΙΑΕΝ/ΚΝΕ, Αθήνα, 2004, σ. 44.

του πανεπιστημίου στηρίχθηκε σε γερμανικά πρότυπα αφού προηγουμένως συζητήθηκαν και άλλα, όπως το γαλλικό.²⁴

Τον ρόλο της καλλιέργειας των αρχαιογνωστικών επιστημών με κυρίαρχη την ιστορική διάσταση²⁵ ανέλαβε σε μεγάλο βαθμό η Φιλοσοφική Σχολή του Οθωνείου πανεπιστημίου μία από τις πρώτες τέσσερις σχολές που ιδρύθηκαν το 1837 ευθύς με την ίδρυση του ίδιου του θεσμού. Παράλληλα με τη Φιλοσοφική Σχολή η οποία επιφορτίστηκε κυρίως με τη διαμόρφωση διδασκάλων για τα σχολεία του ελληνικού κράτους, πολυσχιδείς λόγοι με φιλολογική παιδεία ασχολήθηκαν με την αρχαιογνωσία είτε μεταφράζοντας έργα ευρωπαϊών φιλόλογων, αρχαιολόγων και ιστορικών²⁶ είτε δημοσιεύοντας μελέτες σε περιοδικά και εφημερίδες είτε εκδίδοντας αυτοτελείς μελέτες. Μολονότι δεν πρόκειται για μεταφράσεις με όλη τη σημασία του όρου, τα ποικίλα δημοσιεύματα, που έχουν και αυτά έντονη την ιστορική διάσταση, συχνά μεταφέρουν διασκευασμένες ή απλοποιημένες σχετικές γνώσεις ευρωπαϊών λογίων, ενώ η χρήση της ευρωπαϊκής βιβλιογραφίας είναι συνεχής.²⁷

Ως προς την ανάγκη μεταφοράς των ευρωπαϊκών επιστημονικών επιτευγμάτων στον τομέα της αρχαιογνωσίας, είναι χαρακτηριστική η πρόταση που υποβάλλει ο Ασώπιος για τις ανάγκες των παραδόσεων στην Ιόνιο Ακαδημία: «Ἐπειδὴ ἀκόμη οὔτε τὰ ἀναγκαῖα βιβλία εἰς τὴν γλῶσσαν μας ἔχομεν, ἵνα παραπέμπωνται οἱ μαθηταί, ὡς συνειθίζεται εἰς τὴν Εὐρώπην, οὔτε οἱ ἔδικοί μας νέοι εἶναι πολλάκις ξένων γλωσσῶν εἰδήμονες, δις τοῦτο εὐχῆς ἔργον ἦτον ἂν δύο ἢ καὶ τρεῖς διδάσκαλοι τῆς Φιλολογίας, ἔμπειροι ξένων γλωσσῶν ἤθελαν συμφωνήσει μεταξὺ των οἰκειοθελῶς καὶ ἀπαραβιάστως, ἐκλέγοντες ἀπὸ τὰς μεγάλας καὶ πολυτίμους συλλογὰς τῶν διαφόρων Ἀκαδημιῶν τῆς Εὐρώπης νὰ μεταφράζωσι τὰς οἰκειοτέρας καὶ ἄρμοδιωτέ-

24. Στο ίδιο, σ. 57-96.

25. Καραμανωλάκης, *Η συγκρότηση της ιστορικής επιστήμης*, σ. 39.

26. Sophia Matthaiou, *Transferts culturels et spécialistes de philologie classique: l'œuvre de traduction des professeurs de l'université Othonienne au cours du XIXe siècle*, στο αφιέρωμα του περιοδικού υπό την επιμέλεια της Αλεξάνδρας Σφοίνη «*Transferts culturels et traduction (XVIIIe-XXe siècles)*», *The Historical Review/La Revue Historique* XII (2015), pp. 75-100.

27. Σοφία Ματθαίου, «Μεταξύ λογιούσης και επιστήμης: Η μορφή και το περιεχόμενο του αρχαιογνωστικού φιλολογικού δοκιμίου κατά τις πρώτες δεκαετίες του ελληνικού κράτους», *Ελληνικότητα και ετερότητα: Πολιτισμικές διαμεσολαβήσεις και «εθνικός χαρακτήρας» στον 19ο αιώνα*, Πρακτικά Συμποσίου, Επιμέλεια: Άννα Ταμπάκη-Ουρανία Πολυκανδριώτη, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών (ΕΚΠΑ) και Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών /ΕΙΕ, Αθήνα 2016, τ. Α', σ. 419-430.

ρας διατριβὰς περὶ Φιλολογίας, καὶ νὰ τὰς ἐκδίδωσιν εἰς τόμους ὅταν συναχθῶσιν ἀρκεταί. Οὕτως τὰ Λατινικὰ ὑπομνήματα τῆς ἐν Γοττίγγη βασιλικῆς ἑταιρείας, τὰ Γαλλικὰ τῆς πρῶν Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου, τὰ Γερμανικὰ τῆς νῦν Ἀκαδημίας τοῦ αὐτοῦ Βερολίνου, τὰ γερμανικὰ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Μονάχου τῆς Βαυαρίας, τὰ Γαλλικὰ ὑπομνήματα τῆς περιφήμου Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν, καὶ τοῦ πανεπιστημίου τὰ τῆς φιλολογικῆς κλάσεως, τὰ εἰς διαφόρους Ἀγγλικὰς φιλολογικὰς ἑφημερίδας, τὰ εἰς τινὰ συλλογὴν Ἰταλικήν, ἂν ὑπάρχη καμμία θέλουσιν εἶναι πηγὴ ἀνεξάντλητος εἰς σύνταξιν Ἑλληνικῆς ἢ Φιλολογικῆς βιβλιοθήκης».²⁸

Ἡ συνήθεια Ἑλληνες νὰ παρακολουθοῦν μαθήματα στα πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας συνεχίστηκε καὶ μετὰ τὴν ἰδρυση τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖο μάλιστα ἀναγνωρίζοντας τὴν ἀνεπάρκεια ἀκόμη τοῦ ἐλληνικοῦ πανεπιστημίου χορηγοῦσε υποτροφίες. Στὴ Γερμανία κυρίως ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες χώρες τῆς Ευρώπης παρακολούθησε μαθήματα τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν ἐλλήνων φιλολόγων καὶ ἀρχαιολόγων τοῦ 19ου αἰῶνα.²⁹ Τα μαθήματα ποὺ διδάσκονταν στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ ἦταν παρόμοια μετὰ τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων, ἐνὸς σὺν τῇ διδασκαλίᾳ στηριζόταν στὶς σημειώσεις τῶν διδασκόντων ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν δικῶν τῶν σπουδῶν στὴ Γερμανία.³⁰

Ἡ πεποίθησις ὅτι στὴν Ελλάδα ἀπὸ τὴν ἑκατονταετία ἀρκετοὶ εἶναι ὥρμητοι οἱ συνθήκες γιὰ τὴν ἀσκήσιον τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἄλλη ὡστόσο ἀποτελεῖ τὸν φυσικὸν τὸν ἄριστον ἄνθρωπον γιὰ νὰ ἀναπτυχθῶν ἐν τῷ μέλλοντι διέπει τὴν σκέψιν τῶν ἐλλήνων φιλολόγων. Στὸ ἐναρκτήριον μαθημὰ τοῦ ἐν Ὀθωνίῳ Πανεπιστήμιῳ τοῦ 1842, ὅπου ἀναπτύσσει ἐξονυχιστικὰ τὸ περιεχόμενον τῆς «ἐλληνικῆς φιλολογίας», ὁ Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος ἐκφράζει τὴν βεβαιότητα ὅτι τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν ἢ ὁποῖα κατὰ κανένα τρόπον δὲν ἔχει φθάσει εἰς τὰ ὅρια τῆς ἐξελίξεως τῆς θα τελειοποιήσῃ οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες: «Οἱ ξένοι ἔκαμαν πρὸς τοῦτο

28. ΕΒΕ/ΤΧΟ, Ἀσωπίου ἀκατάτακτα, κντ. 32, ὑποφ. 2.

29. Sophia Matthaiou, «De l'Allemagne en Grèce. Philologues grecs à l'université d'Athènes (1837 - vers 1860)», Michel Espagne et Sandrine Maufroy (éds), *L'hellénisme de Wilhelm von Humboldt et ses prolongements européens*, Athènes: École française d'Athènes, 2016, σ. 139-156.

30. Καραμανωλάκης, *Ἡ συγκρότησις τῆς ιστορικῆς ἐπιστήμης*, σ. 59-60. Οἱ παραδόσεις τοῦ Σπυρίδωνος Φιντικλή (1820-1894) (ΕΒΕ/ΤΧΟ αρ. 4191) ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐγκυκλοπαιδεία τῶν Φιλολογικῶν Ἐπιστημῶν» εἶναι σχεδὸν ἀντιγραφή τοῦ ὁμώνυμου μαθήματος τοῦ August Böckh στο Βερολίνο τὸ ὁποῖον κυκλοφοροῦσε ἐπὶ δεκαετίες ὡς σημειώσεις τῶν φοιτητῶν τοῦ μέχρι νὰ ἐκδοθῆ μετὰ τὸν θάνατόν του, Ernst Bratuscheck (επιμ.), *Encyklopädie und Methodologie die Philologischen Wissenschaften von August Boeckh*, Λειψία 1877.

ὅ,τι ἠδυνήθησαν· ἀλλ' ἡ τελειοποίησις τοῦ ὅλου ἀπόκειται εἰς τοὺς Ἕλληνας. Καὶ καθὼς ἡ Ἑλλάς διὰ τῆς παλιγγενεσίας αὐτῆς ἔστησε νέαν ἐποχὴν εἰς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν, ἀγνωρίστον ἴσως εἰς τὰ χρονικὰ τοῦ κόσμου, οὕτω θέλει ἀνοίξει νέον στάδιον εἰς τὴν ἀνεύρεσιν, ἐξήγησιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν ἀρχαίων μνημείων της».³¹

Παρομοίως καὶ ὁ Ευθύμιος Καστόρχης (1815-1889) στο εναρκτήριο μάθημα των *Ελληνικῶν Αρχαιολογιῶν* κάνει μια αναδρομή στην ευρωπαϊκὴ εξέλιξη της Κλασικῆς Φιλολογίας καὶ μεταξύ ἄλλων σημειώνει: «Αὕτη εἶναι ἐν σκιαγραφίᾳ ἡ ἀνάπτυξις καὶ κατάστασις τῆς φιλολογίας καὶ τῶν ἀρχαιολογιῶν σὺν αὐτῇ. Προῆλθε μὲν ἀπὸ τὴν γεννήτορα αὐτῆς γῆν, τὴν Ἑλλάδα, διέτρεξε τὰς κυριωτέρας τῆς Εὐρώπης χώρας, ποῦ μὲν οὕτω, ποῦ μὲν ἄλλως ἐμφανιζομένη· ἀλλὰ νῦν φαίνεται ὅτι ἐξελέξατο τόπον διατριβῆς ἐν Γερμανίᾳ». Καταλήγοντας, εὐχεται νὰ καλλιεργηθεῖ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ «ἐλληνικὴ φιλολογία», ὥστε νὰ «παρακολουθήσωμεν τὴν φιλολογίαν ἐπανερχομένην εἰς τὴν γεννήσασαν αὐτὴν χώραν» ὁμολογώντας ὅτι ἡ ἐλληνικὴ φιλολογία «οὐδὲν ἕτερον σχεδὸν ἔχει νὰ δείξῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰ μὴ ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαίρεσεων μεταφράσεις καὶ ἐρᾶνίσματα ἐξ εὐρωπαϊκῶν συγγραμμάτων».³²

Ὁ καθηγητὴς τῆς Ἱατρικῆς Γεώργιος Μακκάς (1818-1905) τόνιζε τὴν ἐπιστημονικὴ διάσταση τοῦ ἐλληνικοῦ φιλολογικοῦ τμήματος· ἦταν κυρίως αὐτό που ἔπρεπε νὰ γίνῃ «εφάμιλλο» τῶν ξένων πανεπιστημίων, καθὼς εἶχε «ἀνεκτίμητα πλεονεκτήματα, τὴν γλώσσαν, τὸν τόπον καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀρχαίων σωζόμενα μνημεῖα». Το ἐλληνικὸ τμήμα Φιλολογίας θα μπορούσε νὰ ἀποτελέσει πόλο ἐλξης γιὰ τοὺς ξένους (Γερμανοὺς, Ἀγγλοὺς, Γάλλοὺς καὶ Ἀμερικανοὺς) οἱ ὁποῖοι ἐγκαθιστάμενοι ἐν τῇ Ἑλλάδι θα μάθουν τὴ νέα ἐλληνικὴ «τὴν οὕτω χρήσιμον καὶ ἐπιβοθητικὴν αὐτοῖς εἰς τὴν τελείαν γνῶσιν τῆς ἀρχαίας καὶ εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς μελέτας καὶ περιηγήσεις αὐτῶν ἐν τῷ τόπῳ».³³

Ἡ πεποίθησις ὅτι πρωτοτυπία δὲν μπορεῖ ἀκόμη νὰ ἀπαιτεῖται ἐν τῇ ἐλληνικῇ ἐπιστημονικῇ περιβάλλοντι εἶναι διάχυτη στους κύκλους τῶν πανεπιστημιακῶν καθηγητῶν,³⁴ οἱ ὁποῖοι ἐπεσήμαιναν κατὰ καιροὺς τὴν ἀπόστασι

31. Ομιλία Κ. Ασωπίου ἐκφωνηθεῖσα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ὁθωνος τῆς 27 Ὀκτωβρίου 1842, σ. 13.

32. Ευθύμιος Καστόρχης, *Πρῶτον εἰσαγωγικὸν μάθημα τῶν ἐλληνικῶν ἀρχαιολογιῶν*, διδασχθέν τῆς 27 Δεκεμβρίου 1849 ἐν τῷ Ὁθωνεῖῳ πανεπιστημίῳ, Αθήνα 1849, σ. 22-23.

33. Λόγος Γεωργίου Α. Μακκά παραδιδόντος τὴν πρυτανείαν εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ κὼν Παναγιώτην Ρομπότην (17 Νοεμβρίου 1874), Αθήνα 1875, σ. 14-15.

34. Sophia Matthaiou, «Intellectuels et originalité au cours du dix-neuvième siècle grec.

που χώριζε την κατάσταση της ελληνικής ανώτερης εκπαίδευσης από την ευρωπαϊκή.³⁵

Επιστημονική πρωτοτυπία φαίνεται να υπάρχει στη δημοσίευση αρχαιοτήτων που κατά καιρούς ανευρίσκονταν. Η δημοσίευση πρωτότυπου υλικού προερχόμενου από τις χώρες που το είχαν παραγάγει αποτελούσε την επιστημονική πρώτη ύλη για τη διεθνή επιστήμη, γεγονός που ενέτασσε εκ των πραγμάτων τη σχετική γραπτή παραγωγή σε ένα επιστημονικό πλαίσιο. Με άλλα λόγια η επιστήμη της Αρχαιολογίας αποτελούσε έναν προνομιακό για την Ελλάδα κλάδο της αρχαιολογίας.³⁶ Το κύρος των ελληνικών αρχαιοτήτων στη συνείδηση των Ευρωπαίων δημιουργούσε την υποχρέωση στους Έλληνες ιθύνοντες να τα σέβονται και να τα προστατεύουν,³⁷ μολονότι οι αντιλήψεις των Ευρωπαίων αρχαιολόγων έδιναν συχνά μεγαλύτερη σημασία στην επιστημονική τους ανάδειξη, γεγονός που δημιουργούσε ρήξεις με τους έλληνες αρχαιολόγους.³⁸ Βασικός φορέας στους κόλπους του οποίου άνθησε η αρχαιολογική επιστήμη στην Ελλάδα ήταν η Αρχαιολογική Εταιρεία. Θεσμός επαρκέστερος για πολλά χρόνια από την κρατική Αρχαιολογική Υπηρεσία, υπήρξε δημιουργήμα μορφωμένων στην Ευρώπη λογίων. Μέλη της έγιναν και Ευρωπαίοι λόγιοι, ενώ η βιβλιοθήκη της ήταν η πρώτη στην Ελλάδα

L'oeuvre des philologues classiques», *Rives méditerranéennes* «Figures d'intellectuels en Méditerranée, XIXe-XXe siècles», n°50-juin 2015, Introduction Ourania Polycandrioti, σ. 27-39.

35. Βλ. τις συζητήσεις στις συνεδριάσεις των καθηγητών της Φιλοσοφικής Σχολής: Αρχείο Πανεπιστημίου Αθηνών, Πρακτικά Συνεδριάσεων της Φιλοσοφικής Σχολής 30.4.1868 (Φίλιππος Ιωάννου) και 26.2.1886 (Γεώργιος Χατζηδάκης).

36. Βλ. ενδεικτικά τα δημοσιεύματα στην *Αρχαιολογική Εφημερίδα*. Οι αρχαίες επιγραφές ήταν μία από τις πιο συνήθεις ασχολίες ήδη από την προεπαναστατική περίοδο (βλ. το *Ευρετήριο του Λόγιου Ερμού*). Ο κλάδος εξάλλου της μελέτης των αρχαίων επιγραφών όφειλε την επιστημονική του αυτονομία στον August Böckh, ο οποίος εξέδωσε το πρώτο σχετικό corpus (*Corpus Inscriptionum Graecarum*, 1825-1828), Turner, *Philology*, σ. 170.

37. Αγγελική Κόκκου, *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, Αθήνα 1977· Βασίλειος Χ. Πετράκος, *Η ελληνική ανταπάτη του Λουδοβίκου Ροσσ*, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, Αθήνα, 2009· του ίδιου, *Πρόχειρον αρχαιολογικόν, 1828-2012*, 2 τ., Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, Αθήνα, 2013 και του ίδιου, *Ημερολόγιο αρχαιολογικό. Τα χρόνια του Καποδίστρια, 1828-1832*, 3 τ., Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, Αθήνα, 2015.

38. Σοφία Ματθαίου, «Ο Στέφανος Α. Κουμανούδης (1818-1899) και οι αρχαιολογικές δραστηριότητες των Ευρωπαίων στην Ελλάδα», Σοφία Ματθαίου, Αθηνά Χατζηδημητρίου (επιμ.), «Ξενιτεμένες» ελληνικές αρχαιότητες. Αφετηρίες και διαδρομές, ΙΝΕ/ΕΙΕ-125, Αθήνα 2012, σ. 125-139.

τόσο πλούσια στη διεθνή βιβλιογραφία.³⁹ Η παρουσία των ξένων αρχαιολογικών σχολών από το 1846 και εξής συνετέλεσε εξάλλου στην επικοινωνία μεταξύ των ελλήνων και ευρωπαϊών επιστημόνων γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την ωρίμανση της επιστήμης της Αρχαιολογίας στην Ελλάδα.⁴⁰

Η εμπειρία των σπουδών των λογίων που ασχολήθηκαν με την αρχαιογνωσία αποτελεί ένα πολύ ενδιαφέρον κεφάλαιο καθεαυτό. Δεν ήταν μόνο οι παραδόσεις που παρακολούθησαν, οι εκδόσεις που μελέτησαν, αλλά και οι ποικίλες αναγνώσεις, οι καθημερινές εμπειρίες στο περιβάλλον των ευρωπαϊκών πόλεων που ζούσαν. Η επαφή με τις τέχνες τις οποίες είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν στα ευρωπαϊκά μουσεία, στις αίθουσες συναυλιών, στα θέατρα, η επαφή γενικά με έναν άλλο τρόπο ζωής συνιστούσαν μια παράλληλη ζωή που οι περισσότεροι δεν γνώριζαν έως τότε. Η πόλη που ενσωμάτωνε κατά τη γνώμη πολλών τον σύγχρονο ευρωπαϊκό τρόπο ζωής από κάθε άποψη (πολιτική, κοινωνική και πολιτισμική) ήταν το Παρίσι, όπου ήθελαν να ζήσουν για ένα διάστημα.⁴¹

Το Παρίσι διέθετε και το πλουσιότερο σε ελληνικές αρχαιότητες μουσείο η επίσκεψη στο οποίο αποτελούσε μια μεγάλη επιθυμία για όλους. Όπως σημείωνε ένας σπουδαστής το 1841: «Παρελθόντος δέ ούτω τοῦ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτους, ἐπιθυμῶ ὅ ὑποφαινόμενος νὰ διατρέψῃ προσέτι ἕξ μῆνας τουλάχιστον εἰς Παρισίους, ὅχι μόνον, διὰ νὰ ἐκμάθῃ τὴν τῶν Γάλλων διάλεκτον, τὴν ὁποίαν γραμματικῶς γνωρίζει, ὡς τὸσον ἀναγκαῖα εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον ἐπίσης, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν ἰδίως, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπισκέπτεται ἐν τοσοῦτῳ, καθόσον δύναται, παρὰ τοὺς τοσοῦτους θησαυροὺς τὰς ἀρχαιολογίας καὶ τῶν ἄλλων ὡραίων τεχνῶν καὶ τὴν τὸσον πλουσίαν καὶ περιφνημον βιβλιοθήκην ἀσχολούμενος εἰς ἰδίας τινὰς μελέτας, καὶ συγχρόνως ν' ἀκροασθῇ καὶ ἐν ἧ δύο μάλιστα φυσικὰ μαθήματα, καὶ ἐν ταυτῷ ν' ἀποπληρώσῃ οὕτω καὶ μικρὸν τουλάχιστον μέρος τῆς εἰς ἡμᾶς τοὺς ἔλληνας σπουδαστὰς ὀλοτελῶς ἐλλειπούσης ἐξωτερικῆς μορφώσεως, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτω, τὴν ὁποίαν οἱ μὲν Γερμανοὶ σπουδασταὶ ἀποκοτῶν κατὰ μικρὸν καὶ ἀνεπαισθητῶς διὰ τῶν συνήθων μικρῶν ἢ μεγάλων ὁδοιποριῶν των, ἡμεῖς

39. Βασίλειος Χ. Πετράκος, *Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία. Η ιστορία των 150 χρόνων της, 1837-1987*, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, Αθήνα, 1987.

40. Κόκκου, *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα*, σ. 103, 130.

41. Σοφία Ματθαίου, *Ημερολόγιον 1837-1845*, στον τόμο *Στεφάνου Α. Κουμανούδη ανέκδοτα κείμενα 1837-1845*, επιμέλεια Σοφία Ματθαίου, Παντελής Καρέλλος, ΙΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα, 2010, σ. 11-235.

δὲ σχεδὸν ὅλοι διὰ λόγους διαφόρους ἀναγκαζόμεθα νὰ παραμελῶμεν».⁴²

Ὅλοι ὅσοι εθεράπευσαν τὴν ἀρχαιογνωσία, εἴτε «ἐξειδικευμένοι» λόγω των σπουδῶν τους εἴτε ὄχι, αποτελοῦν τμήμα τῆς μεγάλης χορείας των πολυσχιδῶν καὶ πολυπραγμόνων λογίων που συνέβαλαν καθοριστικά στη συγκρότηση των θεσμῶν του νεαροῦ ἐλληνικοῦ κράτους, εισφέροντας τις γνώσεις καὶ τις ἐμπειρίες που εἶχαν ἀποκομίσει ἀπὸ τὴν Ευρώπη.⁴³

Abstract

THE STUDY OF ANTIQUITY IN 19th CENTURY GREECE AND EUROPE

The study of antiquity is inextricably linked to Europe in 19th century. On the other hand, the close ideological relevance of the study of antiquity (classical philology, ancient history and archeology) in the Greek state is connected with its very existence. From the eve of the Revolution, the turn to antiquity began to acquire scientific characteristics thanks to the contact of the Greeks with Europe. After the founding of the state, the role of practicing the study of antiquity with a dominant historical dimension was taken over by the Faculty of Philosophy of Othonion University. Archeology was a privileged branch due to the international interest in Greek antiquities. Studying in German universities played an important role throughout the 19th century. Finally, as multifaceted personalities, many of the philologists, historians and archeologists contributed to the formation of the institutions of the young Greek state, with the knowledge and experiences they had gained from Europe.

42. Πανταζής Ρύσιος (1814-1843) πρὸς Friedrich Thiersch, 22 Μαρτίου 1841 ἐκ Βερολίνου, Thierschiana, I, 87, ἐπιστολή στον φάελο Rhysios 22.3.1841. Ο Κουμανούδης με τις ἴδιες ἀκριβῶς ἐπιθυμίες κατὰφερε νὰ περάσει ἓνα διάστημα στο Παρίσι. Βλ. Ματθαίου, *Ημερολόγιον 1837-1845*, σ. 23, 42-43, 162-173. Το ἴδιο καὶ ο Ασώπιος τον καιρὸ που ζοῦσε ο Κοραΐς, Μπέττης, *Φιλητάς καὶ Ασώπιος*, σ. 176-178.

43. Ἡ πρόσκληση πρὸς ὅλους αὐτοὺς νὰ συμμετέχουν σε παντὸς εἶδους κρατικές, γνωμοδοτικές ἢ ἄλλες, ἐπιτροπές ἀποτελοῦσε συνήθη πρακτικὴ των ἀρχῶν τῆς ἐλληνικῆς πολιτείας. Αὐτὸ ἰσχύει γιὰ ὅλους τοὺς καθηγητὲς του πανεπιστημίου, κυρίως γιὰ αὐτοὺς τῆς Φιλοσοφικῆς καὶ τῆς Νομικῆς Σχολῆς.